

Про Румянцівський музей у Москві.

(Далі.)

I. Рукописі і церковні, старопечатні книжки.

Перш, ніж оповідати далі, маю дещо сказати про одну Франкову примітку до моєї статті. Він пише: „ніякого Краківського Шестоднева словянська бібліографія не знає“. Я, прочитавши це, знов пішов до музею додивитись, і тепер можу завірити ш. Франка, що в Рум. музеї є не що інше, як іменно Шестоднев 1491 г., з друкарні Швайшполта Фіоля. Ще повнійший примірник цього Шестоднева знаходиться в Петербурській Публичній бібліотеці*). Друга увага — про Почайівську книжку: „Васни талмудовы, отъ самыхъ жидовъ узнанья“ (1794 р.). У Франка є видання 1784 р. Можу додати, що, по Ундольському, було ще видання 1772 р.

В р. 1876 Музей придбав величезну колекцію рукописів відомого славіста проф. В. І. Григоровича († 19 дек. 1876 р.), що він поназбирав 1844—46 р., подорожуючи по Азону та словянських краях. Найважливіші тут рукописи сербські та болгарські, та є й руські. Запримітимо: 1) Охридське Осьмикнижжє (книжки Мусєві. Ісуса Навина, Судей, Руоь) та Царства — полууст. з 1-ої пол. вини XVI в.; 2) Паремійник болгарського уставного письма XII в., налімісест; доти не знали списків раніших од XIII в.; 3) Глаголицьке Четвероевангеліє з XI в. с кирилицькими додатками XII—XIII в.; 4) Євангелія-апракос, болг. полууст. XII в., Терновської рецензії; важні тут орнаменти (про їх вплив на староруське скуство писав Буслаєв: „Критическ. Обзорніе“ 1879); 5) Охридський Апостол апракос з XII в., правонісь плутана кирилицька і глаголицька; 6) „Слішченський“ пергаменовий Апостол, болг. полууст. XII в., мальовані заголовні літери зложено з гадючих голов, птахів та перекручених ремінців; 7) Багато збірників XV—XVI в., де є сербські та болг. проповіді, життя святих (прологи) і т. і.; 8) Сербський Законник (Матвія Властаря) — полууст. XVI в. (1477); 9) Законник Стефана Душана — полууст. XV в., на бомбіціні; 10) Багато цікавих требників з XII в. і далі; 11) Ірмологій на крюкових нотах, руського полууст. письма XII—XIII в., знайдений на горіщі Хіландарської трапези; в правонісі чергують ся „ч“ і „ц“; 12) Кол-

*) Све тверджене опер я на дуже совісім і повнім бібліографічним досліді І. Каратаєва „Описание славяно-русскихъ книгъ напечатанныхъ кириловскими буквами“ СПетербург 1883, т. I, стор 1—12. Каратаєв знає тільки ось яких пять видань Фіоля: Осм-гласникъ, Часословець, Псалтырь съ Возсладованіємъ, Тріодь поестная и Тріодь цвѣтная. З них Каратаєв бачив тільки 4, і то 2 (обі Тріоді) без заголовних листів. Про Шестоднев він нічого не згадує.
І. Ф.

лекція молдавських грамат (словянськ. і румунськ.) 1392—1622 р.; 13) Збірка апокріфів проти латинян (видано Поповим та Павловим 1875 і 1878); 14) Уривки з „Стефаніта і Іхвілата“ — полууст. XIII—XIV в., найстарший список словянського перекладу цієї збірки; 15) Румунський хронограф з 1620 р., найстарший між світськими пам'ятниками румунської словесности (як каже Точелеску). Збірка старопечатних словянських книжок, що теж прийшла по Григоровичеві, містить у собі багато таких, які в бібліографії були діти невідомі; між інчим тут є також новіці львівські видана церковної печати, котрі в Росії становлять бібліографічну рідкість. Між Григоровичевими паперами цікаві: 1) Записки з подорожі по європейській Туреччині 1844—46 рр., де є місця, котрі не увійшли в друковане видане (характеристика афонських, болгарських і др. церковників); 2) матеріали до слов'яно-рос. словаря; 3) бібліографічні праці.

1877 р. Музей одержав 70 рукописів з Олонецької семінарії, але южноруських там нема. За те звідти даю чимало южноруських печатних книг кінця XVIII віку. 1878 р. одано до Музею дублети Ярославського архієрейського дому (переважно з Московської друкарні до 1717 р.) та з Архангельської семінарії, де є Київський часловець 1617 р. — перша книжка Києво-Печерської друкарні. З рукописів та книжок А. Ө. Вельтмана важніші: 1) копії з грецьких рукописів; 2) Мих. Козачинського: „Філософія Аристотелева, обь истинномъ благородствѣ и о генеалогіи гр. Разумовскихъ“, по руськи, польськи и латинськи, Львів 1745 року. — „Общество любителей древней письменности“ поприслало свої дорогі видання (фотолітографії). З других прибутків 1877—1878 р. тра згадати рукописи: 1) „Архангельський“ список Євангелії апракос 1092 р., що викликав таку широку літературу в кінці 70-х років; Дювернуа каже, що основа тексту — не кирилівська рецензія, а глаголицька, яка репрезентуєть ся Ассеманієвою Євангелією; 2) Житіє Нифонта Костанцького і Хведора Студіта, руського уставного письма XII в на пергамені; 3) Гр. Сковороди: Алфавіть, или Букварь міра — список 1802 р.; 4) Вѣдомости о сборѣ доходовъ съ Малороссіи, представлення въ Малороссійскую коллегію 1727 г. Між церковнопечатними книжками, що по троху придбано 1878 р., цікавіші: 1) Євангелія, друкована з наказу Угроволоського воеводи Басараби еромонахом Макарієм, мабуть, у Терговищі 1512 р., — це найперша друкована слов'янська євангелія; Макарій, з роду Черногорепь, недавно перед тим був заснував другу по Краківській слов'янську друкарню в Петині, де 1494—1495 року видрукував Октоїх і Слідувану Псалтир; 2) Острозька біблія 1581 р.

По смерті А. Н. Попова (1881 р. 30 мая) Музей придбав єго бібліотеку рукописів, дорогішу, бо систематичну. Цей славнозвісний російський вчений був великий знавець рукописів тай не куцавав першого лишного. Усіх примірників тутечки є 185; поміж ними 50 стосують ся до історії та літератури, 100 — до історії церковної, 20 до росколу; більше, ніж третину колекції становлять збірники, всі

цікаві на зміст. Для нас вагу мають: 1) Хронограф писаний коло 1597 р. на Україні, з ознаками української мови (од Александрії до завоювання Константинополя); 2) другий южноруський хронограф XVII в.; 3) Хроніка Мартина Більського, західно-руської скорописі XVIII в.; 4) „О четырехъ концахъ остатнихъ живота людскаго“ южноруський переклад XVII в. з додатком „Пасыи албо гисторіи о муцѣхъ Господа нашего“; 5) Рожнець духовный, Увѣтець духовный і Слово Стефана Яворскаго о призываніи святыхъ — проти протестантів („Увѣтець“ доти був невідомий у літературі); 6) Збірки житій святих, українська скоропись XVII в. Між 1879—1881 р. прийшли до Музею рукописи, які були в бібліотеці дуже відомого фальшивника манускриптів А. Сулакадзева (в початку с. в.). Тут є: 1) Збірка казань та моральних оповідань на слов'янській і білоруській мові, полууст. XVI в.; 2) Реєстр і описи (з цитатами) рукописів літописного змісту, котрі повисілено 1778—1791 р. до Петерб. Синоду з усяких церковних та монастирських бібліотек, дуже важний матеріал для бібліографії руських літописів в загалі, а южноруських з особня; 3) Катифора, Житіє Петра Великаго, українська скоропись XVIII в. 4) Евг. Пассек: О средствахъ для нравственнаго присоединенія западныхъ губерній къ отечеству, писано 1835 р. в Петербурзі, на 340 стор., — має етнографічну вагу; розділ 4-й трактує про „языки и нарѣчія западной Россіи“; 5) Книга Судакъ, скоропись XVIII в., подорож із України в Крим, в кінці додає багато анекдот та оповідань; 6) Алфавитъ или Букварь міра, Сквородин автограф. Од С. А. Іванова дано до Музею рукописну збірку українських народніх пісень, найбільше про Запорожців; тут багато ще недрукованих; записано їх 1840—1850 рр., на деяких стоїть зазначка: „Доставлена В. В. Пассекомъ“ (число по каталогу 2766). — Того ж таки року прийшли до рукописної музеєвої бібліотеки власноручні лекції Ө. І. Буслаєва та папери А. Ө. Вельтмана; між остатніми є листи О. Бодяньського, П. Рігельмана, І. Срезневського, вірші А. Чужбінського; ще ж тут є чимало Вельтманових праць по славістиці, ніде не друкованих. — Од поодиноких осіб поприходили: 1) Словар Памви Беринди, скоропись XVII в., з одмінами проти печатного видання; 2) Літописець Дмитрія Ростовскаго, з XVIII в. з додатком на кінці: „Книга Флоресъ дарованіямъ и злобамъ, переведена зъ Влоסקаго языка на Волоскій албо Богданській черезъ Германа Волошинна, а потомъ зъ Волоскаго на словенській, року 1592, чрезъ Веніаміна іеромонаха Русина“; це збірка подібна до „Шчелы“; на двох остатніх аркушах — приміти, замови і т. п. — писані українською мовою (ч. 2748).

З церковнопечатних книжок, які Музей здобув між 1879—1882 рр., варто згадати ось які: 1) Акахвісти, канони та часловець із Слідованої псалтирі, виданої Фр. Скоріною в Вільні 1525 р.; 2) „Псаломница“ Вильно 1596; 3) „Брашно духовное“ (слідувана псалтир) з Кутейнського монастиря 1637 р. (?); 4) Трюдь пісна, Терговище 1649 р.; 5) Служебник, Чернігів 1697 р.; 6) Сказаніє о Юліаніи Ольшанскої, Київ 1700 р.; 7) Молитвослов повседневний, Київ 1700 р.; 8) Часловець, Букарешт 1703 р.; 9) Псалтир, Бузео 1703 р.; 10) Ме-

трика або реєстръ для порядку церкви святой, Львів 1687 р. з друкарні Шумлянського, дуже рідка річ, важна через ті акти, які в ній містять ся *); 11) Молитвы, з образками святих, Рим 1651 р.; 12) Выкладъ о церкви, Київ 1668 р.; 13) Понтификаль, си есть служебникъ святигельскій, содержайщій въ себѣ по чину восточныхъ церкви литургию, Супрасль 1716 р.; 14) Слово о святомъ между западною и восточною церковію єдиненія єписк. Ман. Олшавскаго, Почаїв 1769 р.; (по словянськи і латинськи).

Між 1883—85 рр. інтересніші рукописні придбання ось які: а) Китайська бібліотека К. А. Скачкова, де знаходять ся безліч цікавих (рукописних) праць що до Китаю і переклади з китайської мови на російську всяких важних творів; все те лежить собі в рукописах, ніде не друкуєть ся, дарма, що деякі з переложених творів ще не переложено на жадну європейську мову. (Така доля орієнталістики в Росії!) б) Бібліотека зложена на память про А. Вікторова (146 NN). Тут між инчим, є: 1) листи до Вікторова од О. Бодяньского, Я. Головацького, Е. Голубинського, П. Лавровського, І. Срезневського і др.; 2) багато каталогів різних рукописних бібліотек у Росії; 3) Лекції читані в Києво-Могилянській Академії по риториці, діалектиці, піітиці, франц мові і т. і., записав (по лат., українськи, польськи) студент Петро Дольберг (Dohlberch або Dahlberg) 1739—1746 р., на кінці додано українські „вірші“; на л. 88-м знаходять ся дві перші і початок третьої сатири Кантеміра, в первісній редакції (по українськи!), каталогове число рукопису ч. 2851; 4) Два українські літописці: а) Літописець Малаї Росії, з дрібними одмінами проти видання Туманського, б) другий, 1340—1734 р. (порівн. „Чт общ. И. и Др.“ 1846). — Ще ж 1883 р. Музей здобув українську рукопис XVІІ в.; „Журналъ о происхожденіи. . . отпавленныхъ въ 1745 г. отъ всей малоросійской націи для прошенія о бытіи въ Малой Росіи... гетману и о прочихъ малоросійскихъ нуждахъ депутатовъ и о прочемъ слѣдующемъ дѣйствіи“; частину, тай то невеличку, цього журналу надруковано в „Основи“ 1862 р. (ч. 2989 по муз. кат.)

Як я вже казав передше, я оглядаю тільки ті речі, котрі так-сяк можуть стосувати ся до України. Багато дуже цікавих документів, зовсім далеких од України, я мусю проминати, хіба що вони аж надто цікаві. Саме отака — колосальна колекція Гареліна: 2900 історично-юрідичних паперів і актів XVІІ в. офіціальних і приватних, що торкають ся Суздальщини. Гарелін подарував єї Музеєві між 1886 і 1888 рр. Тоді ж таки в Музеї явили ся ось які рукописи: 1) Гер. Смоліцького: О новомъ римскомъ календарѣ — переписано з друкованого Острозького видання 1587 р.**); 2) Ірмолой на лінійних нотах, укра-

*) Мій опис і розбір єї книжки гл. Кіевская Старина 1891 N. 6-7.
І. Ф

**) Оригінал був на Політехнічній виставці в Москві 1872 р. Варто за-примітити, що в Каратаєва (N. 110) не ма опису цієї книжки, а є тільки не-велика увага; він єї зробив по Добровєському, а в того знав був під рукою неповний примірник Уєю книжечку передрукував проф. Голубев в „Архіви Югозап. Рос.“ ч. I. т. VII.

інська скоропись XVIII в.; 3) Листи до Е. Θ. Корша од усяких вечних, між іншими од Драгоманова; 4) Автографи Шевченкові — „Думка“ (12 мая 1846) і „Летів ворон“ (20 мая 1857).

1889—1890-й рік був для Музея багатий на збірники апокрифічні і аскетичні (багато з їх уже напечатано в Костомарова, Пипіна, Тихонравова і др.) та на важні документи великоруські. 1891-го р. між паперами славіста В. Григоровича ми зустрічаємо листи од А. А. Гатцука (шість листів 1862—64 рр.). Ів. Бецький прислав до Музея автограф Евг. Гребінки і всі оригінали віршів друкованих у „Молодику“. Із старопечатних книжок, що прийшли 1889—91 р., для нас важливіші: 1) Требник друкований у Милешівському монастирі 1546 р. коштом ігумена Данила, заходом діаконів Дем'яна та Мілана, дуже рідка річ; 2) Корректурний примірник твору І. Галатюцького, під заг.: „Мессія правдивый“ (Київ 1669; цікаво, що тут є багацько переправок у вимові на московський лад, зроблених ніби рукою Лазаря Барановича.

Які рукописи та церковнопечатні книжки придбав Румянцівський музей 1892—94 р., я не знаю докладно, то й не пишу нічого.

Згадував я пишучи сей начерк тільки про ті пам'ятники, які для нас цікавіші. А вже ж найголовніша сила музеєвої бібліотеки — саме пам'ятники російські (північно-руські) та словянські неруські. Більше менче в Музеєві знаходилося в 1892 р. 5000 рукописів словянських, 1000 несловянських, 10000 актів*), 3000 церковнопечатних книжок (без дублетів). Не диво, що Румянцівський музей придбав собі славу у славістів російських тай закордонних. Вважаю небезінтересним подати статистичні відомости про те, в якій мірі користувалась публіка рукописним та церковнопечатним одділом.

Од мая 1862 р. до 1 янв. 1864 р. публіка брала читати (в будові самого Музею) 750 рукописів і церковнопечатних книжок**). Загал тієї публіки — професори й студенти університету, сторонні вчені та старообрядці (купці і селяне).

1864 року — 800 рукописів, 120 книг. Між публікою вже ми бачимо багато малярів.

1867—69 року — 2000 рукописів і книжок. Публіки було над 100 чоловіка; деякі приходили в бібліотеку що дня. Контингент: учені, студенти, пош, старообрядці (з Москви і замісцеві), жінки.

1870—72 року публіки поменчало: приходило 70 чоловіка, брали читати 1700 рукоп. і книг. Торік було одвідників більше, бо їх притягала свіжа бібліотека Ундольського та Піскарьова.

1873—75 року цифрових дат не подано. Приїздили до Музею також численні вчені з других російських міст, а декільки з заграниці.

1876—78 року вжато 1550 рукописів, 250 книжок.

1879—1882 р. вчашали до Музею (я розумію: до рукописної та церковнопеч. бібл.) 400 чол., брали 3000 рук., 600 старопеч. книжок. Старобрядці приїздить навіть із Сібіру та з Денщини.

*) Що до актів, листів, автографів і т. і., то тут не можна дати собі ради, бо часто ціла збірка паперів іде за одне число.

**) Я подаю круглі цифри, а в дійсности вони трошки вищі.

1883—85 р. 200 осіб заходили 2000 разів, брали 3500 рукописів, актів та церк. кн. Про жіноцтво в „Отчетъ“ нема згадки; незвісно, чи заходили вони, як досі.

1886—88 р. вчашало 200 осіб, брали 1500 рук., 243 кн. Професорів унів. було 31.

1889—91 р. 150 осіб, 2000 приходів; брало ся 1200 рукоп. і кн. та нечисленну силу історико-юридичних актів і автографів.

II. Бібліотека.

Як я вже згадував у III. кн. „Житя і Слова“, бібліотека Рум. музею збогачуєть ся найбільше не за гроші, а дурно. Перш усього є такий закон, щоб один примірник кожної друкованої в Росії книжки засилавсь до Музею; тим-то в музеєвій бібліотеці є всі російські видання (між інчим — українські), які вже поставали бібліографічною рідкістю. Далі встановив ся дуже гарний звичай, що частні бібліофіли, зібравши собі гарну бібліотеку кожен по своїй спеціальности, жертвують єї до Музея, бо знають, що там їх улюблені квички не попропадають, а будуть у пошані. Нарешті має Музей на цю мету і свої гроші, хоч і не надто великі: дві-три тисячі карбованців на рік. Гроші йдуть переважно на те, щоб купувати найновіші солідні наукові видання європейські. Про те, що бібліотека складаєть ся з книжок геть на всіх мовах і всякого змісту, нема чого й додавати.

Читати книжки в цій бібліотеці має право всякий, хто схоче, і вже ж не за гроші. Тільки ж простий народ сюди рідко захожає, бо йому вигідніш ходити до читальні Тургеневської або до читальні ім. Островського, де він, тож само без плати, швидче допитаєть ся книжок собі до смаку. А в Рум. бібліотеці найбільше видно студентів (47,6%) шкільної молодіжі (13%), людей вільних професій (15,1%), професорів (6,8%). Ось, напр., цифрові відомости за август—декабр 1891 р. (111 днів): всього заходило 2017 різних осіб (жіноцтва 138), між ними студентів і школярів 1212, людей вільних професій 305, професорів 136, усіх заходжень 22123 (пересічно 200 на день). Найбільше читають ся періодичні видання, далі правничі книжки, далі історичні, далі природничі, далі філософські, другі менче. Цікаво, що на 16278 замовлень було тільки 549 на книжки чужомовні.

Зрештою треба додати, що оці відомости не можуть бути точними: вони прикладають ся тільки до тієї публіки, котра займаєть ся в читальній салі. А ще ж чимало є людей „ізбраних“, місцевих учених, що не потребують заходити до салі, а йдуть просто до бібліотеки, де їм бібліотекарі добре знайомі, таї беруть собі читати там книжки не записуючись. Очевидне діло, що вони саме й читають книжки писані чужими мовами.

(Далі буде.)

Москва, 28 мая 1894 р.

А. Кримський.

